

## ЖІНКИ І ПРАВО У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ: ЄГИПЕТ, ГРЕЦІЯ, РИМ

### WOMEN AND LAW IN THE ANCIENT WORLD: EGYPT, GREECE, ROME

Гришко В.І., к.п.н., доцент,  
доцент кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін  
Національний університет водного господарства та природокористування

Цевух А.І., студент І курсу магістратури  
Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук  
Національного університету водного господарства та природокористування

Дана наукова стаття присвячена аналізу правового статусу жінок у Стародавньому світі через призму трьох держав, які внесли значний історичний внесок у розвиток людської цивілізації – Єгипет, Греція та Рим. Робота фокусується на правосуб'єктності, праві власності, шлюбних відносинах та процедурах розлучення у цих стародавніх країнах.

Дослідження спрямоване на порівняння правових норм і суспільних практик, що визначали становище жінок у цих суспільствах та спільних і відмінних рисах правового регулювання їхнього статусу. Наприклад, у Стародавньому Єгипті, жінки мали відносно високий рівень правосуб'єктності – мали право володіти майном, укладати контракти, успадковувати майно нарівні з чоловіками, шлюбні угоди часто передбачали захист жіночних економічних інтересів, а також були забезпечені правом ініціювати судові позови та розлучення.

Правосуб'єктність жінок Стародавньої Греції, зокрема в Афінах, була обмеженою. Жінки перебували під опікою (батька, чоловіка або сина), а права на власність і участь у публічному житті були мінімальними. В свою чергу, жінки Спарти могли похизуватися ширшими майновими правами, що впливало на їхній соціальний статус у порівнянні з афінянками.

У Стародавньому Римі правовий статус жінок пройшов еволюцію від жорсткої патріархальної системи в ранній період, до поступового розширення прав у пізній Республіці та Імперії, коли жінки мали право на управління майном та навіть могли здійснювати вплив на політичні процеси завдяки вигідним шлюбним союзам. Шлюб у Римі (*cum manu* та *sine manu*) визначав ступінь залежності жінки від чоловіка, а можливість розлучення стала доступною у пізніший період.

Наукова стаття застосовує порівняльно-історичний метод, аналізуючи правові тексти за типу римського права та єгипетських контрактів. Дослідження підкреслює, що правовий статус жінки залежав від багатьох факторів – соціально-економічних умов, релігійних норм і політичної структури конкретного суспільства. Жінки Стародавнього Єгипту мали більше автономії в силу економічної стабільності та релігійних традицій, тоді як грецькі патріархальні норми обмежували їх права. У Римі процес правової еволюції демонструє поступову лібералізацію суспільства.

Висновки статті підкреслюють, що попри значні відмінності, у всіх трьох цивілізаціях правовий статус жінок залишався вторинним у порівнянні з чоловіками, хоча ступінь їхньої автономії коливався в залежності від культурних та правових традицій. Дана наукове дослідження сприяє глибшому розумінню гендерної динаміки у праві Стародавнього світу та її впливу на сучасні правові концепції.

**Ключові слова:** правосуб'єктність, право власності, Стародавній Єгипет, Стародавня Греція, Стародавній Рим, патріархат, шлюб, розлучення, правові традиції, гендерні норми.

This scientific article is devoted to the analysis of the legal status of women in the Ancient World through the prism of three states that made a significant historical contribution to the development of human civilization – Egypt, Greece and Rome. The work focuses on legal personality, property rights, marital relations and divorce procedures in these ancient countries.

The study is aimed at comparing legal norms and social practices that determined the position of women in these societies and the common and distinctive features of the legal regulation of their status. For example, in Ancient Egypt, women had a relatively high level of legal personality – they had the right to own property, enter into contracts, inherit property on an equal basis with men, marriage agreements often provided for the protection of women's economic interests, and were also provided with the right to initiate lawsuits and divorce.

The legal personality of women in ancient Greece, particularly in Athens, was limited. Women were under the guardianship (of their father, husband, or son), and their rights to property and participation in public life were minimal. In turn, Spartan women could boast of broader property rights, which affected their social status compared to Athenian women.

In ancient Rome, the legal status of women evolved from a rigid patriarchal system in the early period to a gradual expansion of rights in the late Republic and Empire, when women had the right to manage property and could even influence political processes through advantageous marriage unions. Marriage in Rome (*cum manu* and *sine manu*) determined the degree of a woman's dependence on her husband, and the possibility of divorce became more accessible in the later period.

The scientific article uses the comparative-historical method, analyzing legal texts such as the Roman law and Egyptian contracts. The study emphasizes that the legal status of women depended on many factors – socio-economic conditions, religious norms and the political structure of a particular society. Women in Ancient Egypt had more autonomy due to economic stability and religious traditions, while Greek patriarchal norms limited their rights. In Rome, the process of legal evolution demonstrates a gradual liberalization of society.

The conclusions of the article emphasize that despite significant differences, in all three civilizations the legal status of women remained secondary to that of men, although the degree of their autonomy varied depending on cultural and legal traditions. This scientific study contributes to a deeper understanding of gender dynamics in the law of the ancient world and its influence on modern legal concepts.

**Key words:** legal personality, property law, Ancient Egypt, Ancient Greece, Ancient Rome, patriarchy, marriage, divorce, legal traditions, gender norms.

**Постановка проблеми:** дослідження правового статусу жінок у Стародавніх Єгипті, Греції та Римі є важливим в контексті розуміння гендерних відносин і витоків сучасного права. Хоча ці цивілізації заклали основи правових систем, статус жінок у них значно різнився і досі не достатньо проаналізований у порівняльному аспекті. У Єгипті жінки мали більше прав, де вони могли володіти майном і ініціювати розлучення, проте питання реальної автономії залишається відкритим.

В Афінах жінки майже повністю були підконтрольні чоловікам, тоді як у Спарті вони користувалися ширшими економічними правами. Право римських жінок еволюціонувало від повної залежності до часткової самостійності. Станом на зараз, бракує комплексного аналізу правосуб'єктності, майнових прав, шлюбно-сімейного регулювання та впливу культури і релігії на становище жінок у суспільстві.

**Мета дослідження** полягає в порівнянні правових моделей трьох цивілізацій і виявленні закономірностей в обмеженості та розширенні прав жінок.

**Стан опрацювання проблематики.** Дослідженням прав жінок в Античності, займалося багато вчених, серед яких: Логвиненко І. А. та Логвиненко Є. С., Гулац Г. В., Посполітак Б., Бондаренко Н. М., Москальова А., Поліщук М. Р. і Поліщук М. Г. та інші. Проте, варто зазначити, що в науковому колі бракує комплексного дослідження в якому порівнюються одночасно ці три найбільші цивілізації Античності, що слугує актуальністю даного дослідження.

**Виклад основного матеріалу.** Правовий статус жінок Стародавнього світу – ключ до розуміння формування гендерних норм, які залежали від релігійних, соціально-політичних та економічних чинників. Дослідження має не лише історичне, а й сучасне значення, оскільки допомагає простежити витоки гендерної нерівності та розвиток правових концепцій сучасного права.

Правовий статус жінок у Стародавньому Єгипті є винятковим прикладом того, як релігійні та соціальні уявлення вплинули на рівень жіночої автономії в патріархальному суспільстві. Єгипетські жінки навідміну від жіночої половини населення Греції та Риму, які залежали здебільшого юридично від чоловіків, мали повну правосуб'єктність, що дозволяло їм діяти самостійно у багатьох сферах життя. Єгипетське право, яке було сформоване під впливом релігійної ідеї Маат (порядок, гармонія, справедливість), визнавало жінок здатними до володіння, розпорядження і передачі майна [1, с. 274].

Папірус Вільбурга XIII ст. до н.е., демонструє, як жінка на ім'я Наунхат самостійно продавала успадковану землю. Подібні приклади трапляються також у папірусах Лахунського та Каїрського, згідно яких жінки керували господарствами, займалися торгівлею, мали власні транспортні засоби (човни) і вкладали угоди. Це демонструє практичне втілення прав прав жінок у різних соціальних верствах.

Шлюб у Стародавньому Єгипті був контрактною угодою, де фіксувалися майнові права обох сторін [2, с. 91]. У більш пізній період, інтереси жінок стали краще захищатися в контексті шлюбного контракту, жінка отримала право на повернення приданого, аліменти, а чоловіки могли отримати штраф за невиконання умов такого договору. За приклад можна навести контракт Таїс з міста Фіви (II ст. до н.е.), який чітко своїми положеннями регламентував, що жінка отримує компенсацію при розлученні. Жінки були наділені правом ініціювання розлучення, де при цьому зберігали або отримували частину спільного майна, включаючи срібло, худобу та нерухомість, як у прикладі жінки Тамут (острів Елефантина – V ст. до н.е.) і Сенмонт (місто Сіут – III ст. до н.е.).

Жінки мали доступ до судочинства, могли виступати в суді позивачами, свідками, укладати юридичні угоди та захищати власні інтереси. Папіруси зі стародавніх єгипетських міст Дейр-ель-Медіні та Гермополіса (давньоєгипетською – Хемен), містять справи у яких жінки успішно відстояли власні права на землю або спадщину. Активно жінки приймали участь у храмовій економіці, а жриці виконували не лише релігійні, а й адміністративні функції за типу управління храмовими землями. Карнак, один з найбільших храмових комплексів Стародавнього Єгипту містить рельєфи (зображення та надписи на кам'яній стіні), на яких зображено жінок-жриць, що проводять ритуали і мають соціальну вагу у суспільстві.

Релігія та релігійний світогляд давньоєгипетського суспільства відігравали значну роль у формуванні образу жінки. Ісіда та її культ, який символізував материнство, захист й магію, а також шанування Хатхор і Маат, підсилювали значущість і позивне сприйняття жіночої ролі у суспільстві, що в подальшому впливало на юридичну автономію жінки. Написи із Саїса демонструють, що жриці Ісіді отримували земельні наділи, що забезпечувало їхню незалежність, а економічна стабільність Єгипту, яка була можливою в силу розвиненої торгівлі, забезпечу-

вала участь жінок у комерційній діяльності, де вони вели торгівлю з зарубіжними купцями.

Патріархат, як і у більшості сфер суспільного життя, встановив чоловічу монополію на політичну владу, проте історія Стародавнього Єгипту демонструє певні винятки. Окремі жінки, такі як Хатшепсут (XV ст. до н.е.) та Клеопатра VII (I ст. до н.е.) ставали правительками країни завдяки особливим обставинам. Хатшепсут для узаконення власної влади використовувала образ дочки Амона, що зображено на рельєфах її храму в Дейр-ель-Бахрі [3, с. 15]. Клеопатра VII – остання представниця династії Птолемеїв, для зміцнення влади і забезпечення стабільності для Єгипту, використовувала особисті (шлюб не в класичному розумінні) союзи з римськими цезарями (Юлієм Цезарем та Марком Антонієм), що було відображено Плутархом у його творі «Життєписи» [5]. Ці випадки демонструють, що правові традиції Єгипту створювали унікальний простір для жіночої автономії в межах патріархату.

Стародавня Греція регулювала правовий статус жінки відповідно до політичної структури полісу. В загальній давньогрецькій моделі, жінка була виключена з політичного життя, не мала громадянства, не могла голосувати чи виступати в суді. Їхнє призначення за розумінням тогочасних греків полягало у веденні домашніх справ, народженні дітей та участі у проведенні релігійних обрядів.

Афіни – це загально визнана світова колыска демократії, проте жінки саме цього давньогрецького полісу відчували на собі найсуворішу патріархальну модель. Згідно афінської демократії, жінка, як представник суспільства, не мала громадянських прав, не могла в повному сенсі володіти майном, не брала участь у політиці, а в суді могла свідчити тільки за допомогою чоловічого представника [4, с. 18-19]. Формально, правовий статус афінянки визначав «кіріос», тобто чоловіки (батько, брат, син, опікун). Жінка не могла діяти автономно у правових чи економічних питаннях (право власності зводилося до приданого, яке після шлюбу контролював чоловік).

Закони Солона (VI ст. до н.е.) регламентували, що жінка має право на розпорядження майном, якщо його цінність була менше ніж один медимн ячменю (приблизно 50 літрів). У промові Демосфена «Проти Онетора», що датується IV століттям до нашої ери, описано судовий спір щодо приданого, але, як було зазначено раніше, жінка не мала права виступати в суді, а вимушена була робити це через кіріоса, тобто чоловіка, який за неї офіційно відповідав. Це демонструє те, як жіночі права було обмежено в силу повної залежності від чоловіків. Ще одна промова IV століття до нашої ери – «Про вбивство Ератосфена» описує те, як чоловік виправдовував вбивство коханця своєї дружини посилаючись на її залежність від нього і її обов'язок зберігати цнотливість [6, с. 31]. У цій справі жінка не мала права голосу, а отже, це підкреслює її юридичну безправність.

Дівчата Афін виховувалися вдома і навчання зводилося до навичок ведення господарства, прядіння, тkania, кулінарії. Основне призначення – бути доброю дружиною і матір'ю. Публічне життя охоплювало лише участь у релігійних святах на честь богинь Афін, Деметри та Артеміді, де жінки мали особливу роль – канефори (носіїки кошиків) під час Панатенаїв (головне афінське свято на честь Афін покровительниці міста Афін).

Шлюб в Афінах укладався через домовленість батька нареченої, а придане залишалося під контролем кіріоса (опікуна). Для жінки призначення шлюбу полягало у відтворенні законних громадян. Процес розлучення був складним. Жінка могла його ініціювати тільки через суд і при серйозних причинах (наприклад, зрада). У своїй промові «Про спадщину Клеоніма» (IV ст. до н.е.) Ісей згадує судову справу у якій жінці було відмовлено у розірванні шлюбу через економічні конфлікти.

Виятком серед афінських жінок були гетери – освічені, вільні жінки, які не належали до домогосподарств, мали змогу читати й вести інтелектуальні бесіди та бути присутніми на симпосіях [7, с. 21]. Такі жінки були не лише куртизанками, а й музами політиків (Аспасія – кохана Перикла) та філософів. Але, вони були позбавлені права укласти шлюб з громадянином. Надгробні стели з Афін V–IV ст. до н.е., зображують жінок у ролі матерів і дружин, що ідеалізує їхню ізоляцію в домашній сфері, а написи на стелах часто прославляють жіночу добродішність без згадок про їхню юридичну чи економічну активність.

Спарта, яка відома на весь світ своїми мужніми воїнами і 300-ми спартанцями, які мусили на чолі з царем Леонідом намагалися зупинити перську навалу у битві при Фермопілах, також і надавала власним жінкам куди більше прав ніж Афіни. Проте, мусимо зауважити, що надання більшої кількості прав пов'язано з військовим устроєм Спарти, де чоловіки більшість часу займалися військовими справами та війною, а жінки в той час керували домашніми справами і землями.

Жінки у Спарті мали право на володіння майном, його успадкування і розпорядження ним. В свій час Аристотель навів дані у «Політиці», що близько 40% земельної власності поліса перебувало у власності жінок і це викликало побоювання навіть у самих спартанців через таку економічну залежність. Як приклад впливової спартанської жінки, варто навести Горго – жінку царя Леоніда, яка не лише керувала сімейним майном, а й брала участь у політичних дискусіях та надавала поради стосовно зовнішньої політики. У своїй праці «Історії» її згадує Геродот.

Спартанки отримували фізичне виховання, де з дитинства вони займалися гімнастикою, бігом, метанням диска, оскільки це вважалося необхідністю для можливості народження здорового потомства. Це і підтверджує Ксенофонт у своїй праці «Лакедемонській політії».

Їхні тіла не приховувалися під хітонами (класичний грецький одяг з льону або вовни), жінки могли носити короткий одяг і бути фізично активними публічно, що було неприпустимо для афінянок. Також, на відміну від афінянок, жінки Спарти отримували базову освіту.

Вік вступу спартанської жінки в шлюб в середньому становив 18–20 років, що на той час вважалося пізнім віком для шлюбу, проте це сприяло кращому здоров'ю матері та майбутньої дитини [4, с. 16–17]. Для жінки в шлюбі у Спарті була тільки єдина функція – народити сильного громадянина. Якщо чоловік не міг мати дітей, жінці дозволяли зачати її з іншим – про це засвідчив Плутарх у «Життєписях». Процес розірвання шлюбу був простіший ніж у Афінах. Згідно інформації тих же «Життєписів» Плутарха, розлучення могло відбутися навіть заради народження здорових спадкоємців – про це ідеться у «Мораліях» Плутарха, де він згадує, як жінка на ім'я Лампід, розірвала шлюб з метою вийти заміж за молодшого чоловіка. Не дивлячись на відсутність політичних прав, жінки мали право вільно висловлювати свої думки та впливати на виховання майбутніх воїнів.

В двох інших грецьких полісах – Коринфі та Фівах, були певні відмінності, проте в загальному правовий статус жінки був, як і в інших грецьких полісах. Коринф – великий торговельний центр характеризувався відчутною роллю жінок у релігійному житті, де особливе місце займали жриці храму Афродіти, які практикували сакральну проституцію. Це надавало їм економічну автономію, проте їхній юридичний статус залишався незначним. В деяких історичних джерелах містяться відомості про заможних жінок, які займалися меценатством та підприємництвом. Схоже положення справ було і у фівських жінок – вони брали активну участь у культі Деметри (Фесмофорії) та інших містеріях, за відсутності братів могли успадковувати майно, але, як і в інших полісах, вони не були громадянками і знаходилися під опікою чоловіків.

В давньогрецькій літературі, зазвичай як і в житті, жінки зазнавали обмежень (юридичних, сімейних, соціальних, політичних) за виключенням певних праць, де демонструвалася жіноча інтелектуальна чи символічна сила. Гомер в «Іліаді» згадує Єлену Троянську як впливовий об'єкт політичних інтриг, Пенелопа в «Одіссей» зображена як тою, що виявляє розум та стійкість [8, с. 253–254]. Аспасія, яку згадував Платон у «Менексі» виходила за межі патріархальних класичних норм, оскільки вона була не тільки коханою, а й радницею Перикла. Арістофан в праці «Ахарняни» демонструє її як об'єкт сатири за широку участь у публічному житті. Антігона в «Антігоні» Софокла протистоїть державі заради сімейної честі, демонструючи моральну силу, а Клітемнестра в «Орестії» Есхіла вбиває Агамемнона, що символізує бунт проти чоловічої влади, хоча її було за це покарано. Це демонструє нам, як тогочасні гендерні норми не давали жінці свободи і вона мусила боротися за свою автономію.

Релігія також залишала свій відбиток на уявленні жіночої ролі в суспільстві. В Афінах культ Афіні Паллади підкреслював цнотливість і домашню сферу, у Спарті ж культ Артеміді Ортії акцентував увагу на фізичній силі і плодючості. Написи з храму Артеміді, що датовані V ст. до н.е., зображують участь жінок у процесі жертвоприношень і даруванні земель.

Регіональні відмінності також існували, так в Афінах царив максимальний рівень патріархату з мінімальною правосуб'єктністю жінки, Спарта була прикладом економічної автономії в мілітаристському контексті, у Фівах жінки могли успадковувати майно, якщо у них не було братів, що підтверджується написом із Дельф IV ст. до н.е.

Стародавній Рим – цивілізація, яка зробила суттєвий внесок у юриспруденцію та світову історію, завдяки таким діячам як Гай Юлій Цезар та Октавіан Август. На піках своєї могутності, ця держава мала територію у 5–5,7 млн. квадратних кілометрів та населення 60–70 млн. осіб, що становило на той час 15% населення Землі. Правовий статус жінок пройшов еволюцію від жорстокого патріархату до часткової автономії.

У ранній період (VIII–VI ст. до н.е.) за «Дванадцятьма таблицями» (орієнтовно 450 р. до н.е.) жінки перебували під владою "pater familias" – батька або чоловіка [9, с. 60].

Шлюб типу "cum manu" передавав жінку в повний контроль чоловіку, а право власності обмежувалося приданим, яке належало родині чоловіка. Гай в своїх «Інституціях» II ст. до н.е. наводить інформацію, що жінка в cum manu втрачала юридичну самостійність, де ставала частиною сім'ї чоловіка подібно до дочки. Така форма шлюбу підкреслювала патріархат, де у жінки не було прав на самостійне розпорядження майном чи ініціацію юридичних дій.

У II ст. до н.е. форма шлюбу "sine manu" змінює динаміку, де жінки мають право на збереження юридичного зв'язку з рідною сім'єю і контроль власного майна. Теренція, дружина Цицерона є яскравим прикладом, де вона управляла своїм приданим, нерухомістю в Римі та Кампанії, а також фінансувала політичну кар'єру чоловіка, що підтверджує сам Цицерон у листах "Ad Familiares".

Розпочинаючи з періоду I–IV ст. н.е., права жінок значно розширилися – вони могли укладати контракти, заповідати майно та впливати на політику через шлюбні союзи. Светоній у "Житті дванадцяти цезарів" описує Лівію Друзілу – дружину імператора Октавіана Августа, яка використовувала своє багатство для підтримки різноманітних політичних ініціатив, де наприклад згадується, як вона фінансувала будівництво портіка Лівії та храми [10; 11]. Її заповіді, які вдалося віднайти в архівах, демонструють, як багаті римлянки обходили тогочасні обмеження патріархату, розподіляючи майно між спадкоємцями і громадськими проєктами.

Археологічні дані також підтверджують поступове зростання економічної ролі жінок. Надгробки римських

матрон (поважні заміжні жінки) як от стела Юлії Феліцитас (II ст. н.е.) зображують жінок благодійницями, які фінансували важливі громадські проєкти за типу будівництва лазень та акведуків.

На стелах також прославляється щедрість таких жінок, що демонструє їхній значний економічний внесок.

Як приклад, варто згадати ще одну жінку римського імператора – Помпею Плотину (дружина імператора Траяна), яка фінансувала будівництво шкіл для сиріт, що зображено на монетах і написах із Остії (II ст. н.е.). Тобто, ми можемо дійти висновку, що право власності жінок у Стародавньому Римі еволюціонувало від символічного до реального, що надало їм можливість впливати на суспільство.

З часом гендерні норми пройшли етап лібералізації, де у пізній період розлучення стало доступнішим. Право Юстиніана (VI ст. до н.е.) передбачало можливість жінкам розірвати шлюб без значних юридичних наслідків, зберігаючи при цьому придане і надаючи їм можливість отримати компенсацію [12, с. 351]. Папірус із Оксиринха, датований III ст. н.е., описує жінку Ауреелію, яка розірвала шлюб з Гаєм і отримала назад нерухомість, ювелірні коштовні вироби та частину виноградників.

Інший випадок описав Цицерон у "Pro Caelio", де Клодія Метеллі, сестра Публія Клодія (I ст. до н.е.), розлучилася зберігши значне майно, включаючи маєтки в Байях, що визвало скандал.

Релігійний контекст також відігравав значну роль у формуванні гендерних норм. Культ Вести надавав жрицям (весталкам) унікальну автономію з правом складання заповітів та звільнення рабів, що було рідкістю для жінок. Наприклад, весталка Клавдія (I ст. н.е.) у своєму заповіті звільнила кількох рабів і заповіла частину майна на потреби храму Вести, це зафіксовано Тацитом у «Анналах». Весталка Россінія, яка жила у II ст. н.е., зображена на стелі з Форуму Романум як благодійниця, яка фінансувала реставрацію храму.

Завдяки розвитку торгівлі та урбанізації Імперії, жінки отримали розширення власних прав власності. Папірус із Равенни II ст. н.е., описує жінку Флавію, яка інвестувала кошти в корабель для торгівлі вином з Галлії, що демонструє жіночу комерційну діяльність.

Проте, патріархат був далі домінуючим у римському суспільстві: жінки не могли голосувати або обіймати магістратури. Хоча, як і у Греції, були виключення з правил.

Корнелія, мати Граків (II ст. н.е.), впливала на політику через синів, а Агриппіна Молодша, мати імператора Нерона, використовувала свій шлюб з Клавдієм (римським

імператором, який їй одночасно був дядьком) і політичний вплив для маніпуляцій, які в кінцевому допомогли її сину Нерону зійти на престол [13, с. 65].

При цьому варто відмітити високі інтелектуальні здібності Агриппіни, яка завдяки цьому шлюбу і вмовлянням Клавдія про усиновлення Нерона, змогла зробити його офіційним спадкоємцем престолу, адже він був її сином від попереднього шлюбу і не мав споріднення з правлячою династією. Тацит у «Анналах» писав, що Агриппіна отруїла чоловіка для скорішого отримання влади її сином. Таким чином, ми бачимо, як римські правові традиції еволюціонували під впливом соціальних змін.

Закони Августа – *Jus trium liberorum* (Lex Julia et Papia, 18 р. до н.е.) заохочували жінок до вступу у шлюб і народження дітей, оскільки, якщо у жінки було троє і більше дітей, їй дозволяли управляти майном без опікуна [14].

У підсумку, усі три цивілізації мали спільну рису – домінування патріархату. Рівень жіночої автономії залежав від багатьох факторів конкретного суспільства: Єгипет надавав найбільше прав, Афіни найменше, а Спарта та Рим демонстрували винятки та лібералізацію гендерних норм. Якщо говорити в загальному про стародавній світ, Стародавній Єгипет надавав власним жінкам найбільше автономії у світі на той час, оскільки такі великі цивілізації як Месопотамія, Персія (Ахеменіди), Індія, Китай (династії Чжоу та Хань), Греція та Рим, усі характеризувалися суворішим патріархатом.

**Висновки.** Отже, дослідження правового статусу жінок у Стародавньому Єгипті, Греції та Римі демонструє, як релігійні, соціальні та політичні чинники формували різні рівні жіночої автономії. Єгипетські жінки користувалися юридичною та економічною свободою – володіли майном, укладали контракти, ініціювали розлучення. Такі приклади, як Хатшепсут ілюструють активність жінок, яка була підтримана релігією Маат та культом Ісиди.

У Греції була загальна риса – домінування патріархату, проте конкретний правовий статус жінки залежав від поліса. Афінянки були юридично залежні, спартанські жінки за типу жінки царя Леоніда – Горго, володіли землею й мали невеликий вплив у місті-полісі. У культурі фігурування таких жіночих історичних постатей як Аспасія демонструє складні уявлення про жіночу роль у тогочасному суспільстві. Правовий статус римських жінок еволюціонував, де шлюби типу *sine manu* та реформи Августа розширили жіночі майнові права, а постаті на кшталт Лівії чи Агриппіни демонструють приклади неформального «тіньового» впливу на суспільство і державу.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Москальова А. Становище жінки в Стародавньому Єгипті. Матеріали III Міжнародної науково-методичної конференції 6 травня 2022 р. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2022. С. 274–276.
2. Логвиненко І. А., Логвиненко Є. С. Жінка у Стародавньому Єгипті: визначення правового статусу та особливості шлюбно-сімейних відносин. Правова безпека: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. №2(89). С. 87–97.
3. Бондаренко Н.М. Концепція божественного походження як засіб легітимації влади за часів правління жінки-фараона Хатшепсут. Секція І. Історія давнього та середньовічного сходу. 2023. С. 14–17.
4. Посполітак Д. Права жінок у контексті розвитку уявлення про гендерну ідентичність. 2024. 131 с.
5. Cleopatra's Lovers and the Fate of Ptolemaic Egypt. Greek Reporter: веб-сайт. URL: <https://greekreporter.com/2024/12/14/cleopatra-lovers-ptolemaic-egypt/> (дата звернення: 13.06.2025)
6. Логвиненко І. А., Логвиненко Є. С. Статус жінки в античному світі: особливості шлюбно-сімейних відносин у Стародавніх Афінах. 2021. С. 28–37.
7. Щербань К. Гендерні особливості уявлень про життєвий успіх у юнацькому віці : дис. – Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 87 с.
8. Єфремова О. Трансформація образу Пенелопи у романах Маргарет Етвуд та Костаса Варналіса: порівняльний аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. С. 252–256.
9. Пономаренко О. М., Мешкова К. О. Правовий статус жінки у шлюбі в Стародавньому Римі та сучасній правовій системі України. Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди Право, 2025. №41. С. 58–65.
10. Livia. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Livia> (дата звернення: 13.06.2025)
11. Porticus of Livia. Вікіпедія: веб-сайт. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Porticus\\_of\\_Livia](https://en.wikipedia.org/wiki/Porticus_of_Livia) (дата звернення: 13.06.2025)
12. Поліщук М. Р., Поліщук М. Г. Інститут шлюбу за римським правом та його рецелція. The 13 th International scientific and practical conference «PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF SCIENCE INTO PRACTICE» (20-21 April, 2020). Oslo, Norway 2020. 466 p. 2020. С. 348 – 351.
13. Гуцало Л. В. Становище римлянки у I столітті н. е. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2023. №43. С. 63–67.
14. Jus trium liberorum. Вікіпедія: веб-сайт. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Jus\\_trium\\_liberorum](https://en.wikipedia.org/wiki/Jus_trium_liberorum) (дата звернення: 13.06.2025)